

RİTİMANALİZ*

Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat

HENRI LEFEBVRE, 1901’de Fransa’da doğdu. Sorbonne’da felsefe eğitimi aldı. 1924 yılında katıldığı “Philosophies” topluluğunda birlikte çalıştığı Politzer, Friedmann, Nizan gibi düşünürlerle birlikte 1928 yılında Fransız Komünist Partisi üyesi oldu. 1940’da Fransız Direnişine katıldı. 1958’de Komünist Parti’den ihraç edilmesinin ardından, Strasburg Üniversitesi’nde sosyoloji profesörü olduğu yıllarda Sitüasyonistlerle ilişki kurdu. 1947 yılında kaleme aldığı üç ciltlik *Gündelik Hayatın Eleştirisi* (Türkçesi: Işık Ergüden, 2012) başlangıçta sessizlikle karşılanırsa da ilerleyen yıllarda birçok çevrede güçlü bir entelektüel etki yarattı. Lefebvre, bu çalışmasının yanı sıra, mekân konusunu toplumsal analizin, Marksist felsefe ve sol siyasetin gündemine taşıyan ilk düşünürlerdendir; metinlerine son yıllarda giderek daha fazla referans verilmesinin nedeni de budur. 20. yüzyılın bu önemli düşünürü, 1991 yılında Paris’te öldü.

Şehir Hakkı (1968), *Kentsel Devrim* (1970, Türkçesi: Selim Sezer, 2013) ve *Mekânın Üretimi* (1974, Türkçesi: Işık Ergüden, 2014) II. Dünya Savaşı’nın ardından bu alanda yapılan ilk kayda değer çalışmalar olduğu kadar güncel önemi de giderek artan eserlerdir. *Mekân ve Siyaset* (Şehir Hakkı II) de yayın programımızdadır.

*SELYAYINCILIK / DÜŞÜNSEL

***SEL YAYINCILIK**

Piyerloti Cad. 11/3 Çemberlitaş – İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ – DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu – İstanbul

E-mail: siparis@selyayincilik.com

Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK: 885**

DÜŞÜNSEL: 34

ISBN 978-975-570-894-2

RİTİMANALİZ

Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat
Henri Lefebvre

Türkçesi: Ayşe Lucie Batur

Özgün Adı:

Éléments de rythmanalyse:

Introduction à la connaissance des rythmes

© Henri Lefebvre, Paris: Éditions Syllepse, 1992

© Önsöz: René Lourau, 1991

© İngilizce baskının önsözü: Stuart Elden, "Rhythmanalysis: An Introduction",
Londra, New York: Continuum, 2004

© Sel Yayıncılık, 2017

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı

Dizi Editörü: Bilge Sancı

Editör: Cihan Özpınar

Yayına hazırlayan: Mısra Gökyıldız

Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Ekim, 2017

Baskı ve Cilt: Yayıncılık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Henri Lefebvre

Ritimanaliz

Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat

Türkçesi: Ayşe Lucie Batur

İÇİNDEKİLER

Ritimanaliz: Önsöz	7
Stuart Elden	
Ritimanalizin Unsurları: Ritim Bilgisine Giriş	21
René Lourau'nun Önsözü	
Henrisques	
Ritimanalize Giriş	27
1. BÖLÜM	
Şeyin Eleştirisi	29
2. BÖLÜM	
Ritimanalist: Bir Portre Öngörüsü	45
3. BÖLÜM	
Pencereden Görülen	53
4. BÖLÜM	
Terbiye	65
5. BÖLÜM	
Medya Günü	73

6. BÖLÜM	
Zamanın Manipülasyonları.....	79
7. BÖLÜM	
Müzik ve Ritimler	85
Sonuçlar (Özet).....	95
Ritimanalitik Proje	99
Akdeniz Şehirleri için Bir Ritimanaliz Denemesi	111
Dizin	127

Ritimanalizin Unsurları: Ritim Bilgisine Giriş

René Lourau'nun Önsözü

Henrisques¹

Gündelik Hayatın Eleştirisi kitabının üçüncü cildinde (1981), “Marksistler ritimlerle ilgilendiklerinde, ritmi sadece emek açısından ele almışlardır” diye yazmaktadır.²

“Oluşum halindeki yeni bir bilim olan ritimanaliz,” döngüsel ritimlerle doğrusal ritimler arasındaki karmaşık etkileşimleri inceler. 1981’de ve muhtemelen çok daha öncesinde ritimanaliz, gündelik yaşamın eleştirisini destekleyen bir disiplin haline geldi. O dönemde, bir zafer gösterisi söz konusuydu: “[Ritimanalizin] psikanalizi tamamladığı ya da psikanalizin yerine geçtiği söylenebilir. Ritimanaliz, gündelik hayatın bağrında, fiziksel, fizyolojik ve toplumsal olanın keşiştiği yerde bulunur. Ritimanaliz unsurları burada yer bulabilirler.”³

Ardında başka ilgilerin, Diderot’nun, Rameau’nun Yeğeni’nin⁴ ağzından dediği gibi “dünyanın büyük salınımı”na yönelik çocuksu bir merakın olduğu ritimanaliz projesi, en sonuna kadar Henri Lefebvre’in gizli bahçesi olarak kaldı.

1 René Lourau, Lefebvre’in önadı olan Henri ile risk kelimelerini birleştirerek bir kelime oyunu yapmış. (ç.n.)

2 Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi III: Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2015, s. 136.

3 Agy, s. 137.

4 Denis Diderot’nun (1713-1784) hayali bir felsefi diyalog olarak yazdığı kitap, ölümünden sonra 1805 yılında Goethe’nin çevirisiyle Almanca yayımlandı. *Rameau’nun Yeğeni*, çev. Adnan Cemgil, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013. (ç.n.)

Bu gizli bahçeye, “jardin cerrado para muchos” (Lorca) –pek çoğuna kapalı olan bu bahçeye– daha iyi yaklaşabilmek için, öncelikle bu projeyi *Gündelik Hayatın Eleştirisi*’nin tamamlanmamış projesiyle ilişkilendiren bağı kurmak yararlı olacak.

Disiplinler-aşırı ve çok-disiplinli, geçiş sağlayan bir disiplin olarak ritimanaliz, ilk olarak ilahiyat ve doğa felsefesi arasındaki ayrışma, ikinci defa da felsefe ile modern bilim arasındaki ayrılmayla yarılan bu bilgide [*savoir*] yeni bir füzyon mu gerçekleştirmeye çalışıyor? Belki de. Ama aynı zamanda, daha kesin olan şu ki bu proje, soyut ile somut, devlet güdümünde olan ile gündelik olanın, süreksizin ve süreklinin vs. gizemini anlama projesidir. Lefebvre’in en sevdiği bilimkurgu kitaplarından biri olan Clifford D. Simak’ın *Kent* [*City*] adlı kitabında⁵ geçen, daha önceden evcil olan hayvanların gezegenin efendileri haline gelmesindeki gibi felsefi bir hayret ve kutsal bir dehşet yaratan “kentın muamması”ndan bahsetmeyelim bile.

Mutlak Ruh, Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından meşrulaştırılmış tek meşru kurum olan Devlet’te vücut bulmuş olması yüzünden biraz yorgun düşmüş durumda. Hegel 20. yüzyılda yaşıyor olsaydı, Mutlak Ruh’u, Bonaparte kışrağını sürerken değil, megakentlerin kavşaklarında yeşil ışığı bekler halde algılayabilirdi. Devletin soyut halinin mekân-zamanda yoğunlaşması olan şehir, Henri Lefebvre için gündelik olanın devriminin yeridir. Kent sorunları uzmanlarına ilişkin olarak Lefebvre, yine *Gündelik Hayatın Eleştirisi*’nin üçüncü cildinde, “çağdaş pratiğin *kentsellik* üzerinde gerçekleştirdiği ölümcül analiz”den bahseder.⁶

Ritimanalizi duyuran Lefebvre yine aynı metinde, “trajik olanı ortadan kaldırmak, dönemin trajikliğinin bir parçasıdır” der.⁷ Ve daha ileride: “Bu gündelik hayat inşasının, egzotik ya da kendinden geçirici ritimlerin devasa başarısıyla birlikte, toplumsal hayatta müziğin büyüyen rolüyle birlikte, ölümün kendinden geçiriciliğine varana dek bütün kuralların ihlali içinde ‘uyuşturucu etkisiyle bilinci

5 Clifford D. Simak (1904-1988), *Kent*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2003. (ç.n.)

6 Lefebvre, *agy*, s. 139.

7 *Agy*, s. 141.

yitirme' ve gündelik hayatın dışına çıkma arayışıyla birlikte gelişmesi tesadüf müdür?"⁸

Yine 1981'de, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*'nin üçüncü cildinin sonuç bölümünde Lefebvre, araştırma programının gelişimini şöyle tasvir etti: "Dolayısıyla, proje, gündelik hayatın içinde gizli olanı keşfetmek üzere (*Gündelik Hayatın Eleştirisi*'nin birinci cildi) gündelik hayatın ortaya serilmesinden ya da onu aşma çabasından (ikinci cilt) ibaret değildir; fakat eylem ve eser aracılığıyla, şiirle, aşkla bir başkalaşımı kapsar. Gündelik hayatı tanıdıktan ve tanımladıktan sonra, risk karşısında, oyuna dahil etme riski karşısında tereddüt etmeden bunun içinden çıkmak gerekir. Gündelik hayat hem sahnedir hem de topyekûn bir meseledir."⁹

İhtiyarlığın ve onun hatalarının, tutarsızlıklarının "riski karşısında tereddüt etmeden bunun içinden çıkmak gerekir": "Ölümü ve hatta acıyı bile geçelim, ama ya yaşlanma? Hayat yavaşça geri çekiliyor, merhametsiz biçimde, tam bir bilinçle; tabii eğer, kendi içinde ve dışında cereyan edeni, bedeninin ihanetini, kuruyan kaynağı, sönen aydınlığı ve sıcaklığı temsil ya da aptallık yoluyla karartmanın yollarını bulmazsak. Yaşlanma, kimi filozofların tarif ettiği, fakat metafizik bir tanımla zekice kurtuldukları, bu şekilde belirtmedikleri terk edilmişlik ve yalnızlık duygusu değil midir?"¹⁰

Daha 1968'de, -Sartre'ın *Diyalektik Aklın Eleştirisi* kitabının başındaki "Yöntem Sorunu" metnine denk olan- "Présentation d'une recherche" başlıklı o 120 sayfalık muhteşem metinde Lefebvre, gündelik hayatın sosyolojisinin diğer temaları arasında "insan-doğa' ayırımını, ritimlerin altüst olmasını" da sayar.¹¹

Müzişyen Lefebvre'in dikkatinden ne bir *diyapazonun* yükselişi ne de temponun hızlanması kaçır. Risk, bir başka risk, değişken Hızın, değişken yüksek Hızın, büyük H ile hızın kişiyi alıp götür-

8 Agy, s. 142.

9 Agy, s. 172.

10 Agy, s. 172, 176-7.

11 Henri Lefebvre, *La Vie quotidienne dans le monde moderne*, Paris: Gallimard, 1968, s. 78 [Türkçesi: *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları, 1996].

mesine izin vermeyi, özellikle ritimlerin hızlanması, yalnızca müziği etkilemediği için, kabul etmekte yattıyor. Hız aynı zamanda ulaşım araçlarını ve iletişim araçlarını, nesnelere ve fikirlerin değer kaybetmesini ve elbette toplumsal hareketlerin kurumsallaşma süreçlerini de ilgilendiriyor. İsa'nın kehanetinin kurumsallaşması, özellikle bu kehanetin genelleşmesi ve hâkimiyet aracıyla sıradanlaşması, yaklaşık beş yüzyıl sürdü. Komünist-Bolşevik kehanetinin totaliter negatifi SSCB'de ve Üçüncü Enternasyonal'de kendisini göstermesi beş yıldan fazla sürmedi. Ah! 1925'te komünizm sempattı, o zamanlar genç bir adam olan Maurice Thorez¹² Rif Savaşı¹³ vesilesiyle kolonyalizm-karşıtı mücadeleyi canlandırmış, *Clarté*'nin özgürlükçü Marksistlerinin ve sürrealistlerin yanı sıra *Philosophie* grubunun genç idealistleri, Dreyfusçulardan çeyrek yüzyıl sonra Haklı Davanın tadını çıkarmıştı! Sonrasında zamansallık yıkılıyor, aritmi hâkim oluyordu; oluş, çelişkiler ve tarihin hileleri adına Stalinist diktatörlük reddedilmeliydi. Bu kitabın açıkça en *politik* olan, kapitalizmin kabahatleri üzerine olan bölümünün başlığının "Zamanın Manipülasyonları" olması dikkate değerdir.

Genellikle "kasvetli" diye nitelendirilen manipülasyonlar: tıpkı dünya çapında bir devrimci harekete canlılık veren politik tutkunun manipülasyonları gibi bireyin yaşlanmasının manipülasyonları. Kasvetli manipülasyonlar, kasvetli entrikalar, kumsaldaki bir dalganın manipülasyonları gibi saptanamaz, aynı şekilde zor analiz edilir. Kaosun kendi teorisi var. Kaos örgütlü. Kaotik olarak. Aynı şey teorisi için de geçerli. Girişte duyurulan yöntemi kısmen terk ettiği ender bölümlerden birinde Lefebvre –çok ılımlı bir şekilde– ritimlerin fenomenolojik bir tasavvuruna kendisini bırakıyor –bu kitaptaki 3. Bölüm, yani Rambuteau Sokağı'ndaki Beaubourg'a bakan dairesinde "Pencereden Görülen"– ve şunu ilan ediyor: "Öyle ki, gösteriye katılma, bu gösterinin açıklamasını getirir." Evet, sosyal bilimlerde

12 Maurice Thorez (1900-1964), Fransız politikacı, Fransız Komünist Partisi'nin (PCF) 1930'dan ölümüne kadar genel sekreterliğini yaptı. (ç.n.)

13 "İkinci Fas Savaşı" diye de adlandırılan Rif Savaşı, Rif dağları bölgesindeki Berberilerin 1920'lerin başında sömürgeci İspanya'ya (ve daha sonra dahil olan Fransa'ya) karşı verdikleri mücadeledir. (ç.n.)

kimi uygulayıcılar ve teorisyenler katılma [dahil olma, örneğin suçla “karışma”] üzerine böyle düşünür. Gerçeklik çok daha karmaşıktır. Katılmanın analiz edilmesi gerekir; hatta “mesafe koyma” veya “epistemolojik mesafe”nin tek rasyonel kavramıdır. Ama bu çalışma sonu gelmez, tamamlanmamış, belirsizdir; durumun belirlenemez oluşunun kıyasına ulaşamaz. Dolayısıyla sonuç, klasik mantıkta veya klasik sosyolojide olduğu gibi “açıklama” değil. Katılmanın analizi, dünyanın “bu gösterisindeki” yerimizi az ya da çok “açıklıyor” ve bunu yaparken dünyanın –ya da dünyanın temsilinin– üzerine kimi parıltılar sunuyor. Pek çok epistemologdan daha iyi olan Italo Calvino, küçük kitabı *Palomar*’da (1983) bunu açıkça gösterdi. İlk metin “Bir Dalganın Okunuşu” başlığını taşıyor. Ritimanalistin tüm paradoksları burada karşımıza çıkıyor. “Sonuç olarak, kendisini biçemlendirmeye katkıda bulunan karmaşık öğelerle, kendisinin yol açtığı bir o kadar karmaşık öğe dikkate alınmaksızın, bir dalga gözlemlenemiyor. Bu öğeler sürekli değişiyorlar, bu nedenle bir dalga, hep, bir başka dalgadan değişik; ama her dalganın, hemen yanbaşındakine ya da ardındakine olmasa bile, bir başka dalgaya benzer olduğu da doğru; kısacası, mekânda ve zamanda düzensiz bir biçimde dağılmış olsalar da, yinelenen biçimler ve bölümler var.”¹⁴

Kısacası, oluşumuna katkıda bulunan karmaşık öğeleri ve onun doğurduğu daha az karmaşık olmayan öğeleri hesaba katmadan bir dalgayı gözlemleyemeyiz. Bu unsurlar sürekli olarak değişirler o yüzden bir dalga daima bir başka dalgadan farklıdır; ama aynı zamanda her dalganın bir başka dalgayla aynı olduğu da doğrudur, ama illa hemen bitişiğindeki veya ardındakiyle değil; özetle, tekrar eden formlar ve sekanslar vardır ama bunlar mekânda ve zamanda düzensiz bir şekilde dağılmışlardır.”

Bir başka bölüm “Medyatik Gün”de, laf kalabalığının [*tautologie*] alıcının otizmini tesis ettiği –Lucien Sfez’in *totizm*¹⁵ diye adlandırdığı– pek çok konuşmayı saçma gösterişleriyle süsleyen ideolojik iletişimcinin tüm cilasından sonunda temizlenmiş olan bir iletişim

14 Italo Calvino, *Palomar*, çev. Rekin Teksoy, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 16.

15 Totoloji ile otizm kelimelerinin birleşiminden uydurulmuş bir kelime. (ç.n.)

teorisine yaklaşıyoruz. Ama aynı anda hem mütevazı hem de iddialı olan bu kitabın projesi burada değil. Seçilmiş olan yöntem, “analiz yerine spekülasyon, gerçekler yerine keyfi olarak *öznel* olanı koyma riskleri”yle, somut olana doğru gitmek üzere soyuttan başlar.

Somut olan aynı zamanda, “pratikte ve sağduyuda olduğu kadar düşüncede itibarını” geri kazanan “hissedilir olan”dır. “Hissedilir olan? Ne görünüşte olandır, ne de fenomenal olan, o **şimdi**dir [*le présent*]” (2. Bölüm).

Lefebvre için hissedilir olanın ıslahı [*réhabilitation*], gözlemcinin, araştırmacının, bu durumda ritimanalistin duyarlılığının ıslahıdır. Ritimanalist kendi ritimlerini referans alır. Ritimanalist ritmi çalışan bedeniyle çalışır. Müziğin iki etkisinden (7. Bölüm) birinden, yani (“logojenik” ile etkileşim halindeki) “patojenik” olandan tüm “patolojik ima”yı atmış olmasına rağmen, burada risklerin riskini – yani deliliği hissedebiliyoruz. Analiz eden bedenin yalnızca düşünmüş olduğunda değil, yaşamış olduğunda da yansıyan bir delilik.

“Ritimolojik incelemenin paradigmasını elbette bedene yerleştirdik” diye yazıyor sonuç bölümünde ve ekliyor: “Müzik [...] de bir örnek teşkil edebilirdi.”

Gerçekten de. Ama müziğe adanmış bölüm, soyuttan somuta doğru giden yöneme tutunmaya çalışıyor. Somuttan soyuta doğru değil. Georges Devereux’nün uzun zaman önce gösterdiği gibi yöntem, endişeden, hislerden ve duygudan kaçmaya izin veren şeydir. Yaşama tutkun Lefebvre bize, alıkonulmuş gibi, ziyadesiyle vakur bir mesaj bırakmak istedi. Müzisyen Lefebvre, küçük gece müziğiyle kimi akorlarla bize veda etti. Anlayana sivrisinek saz!

10 Kasım 1991